

УДК 316.4.063.3

ПОЗДНЯКОВА-КИРБЯТ'ЄВА Е.Г.

ПРОЦЕС СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЯК ОРГАНІЧНА СКЛАДОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто різні підходи до тлумачення понять “інтеграція”, “соціальна інтеграція”. Особливу увагу приділено проблемі соціальної інтеграції, включення дітей з обмеженими можливостями в багатогранне життя суспільства, як одній з найважливіших в ході їх соціалізації.

Ключові слова: соціалізація, інтеграція, соціальна інтеграція, діти з обмеженими можливостями.

Постановка проблеми. Найбільше проблем відносно соціальних норм, установок, ієрархій цінностей виникає у дітей з обмеженими можливостями.

Категорія дітей з обмеженими можливостями представлена дітьми, що мають різні за складністю відхилення в психічному або фізичному розвитку (порушення і затримки розвитку слуху, зору, мови, інтелекту, емоційно-вольової сфери, процесів комунікації). Ці відхилення зумовлюють загальні онтогенетичні порушення, що обмежують можливість ведення дітьми повноцінної життєдіяльності. У зв'язку з цим процес включення в суспільство дітей з обмеженими можливостями протікає повільніше і не так вдало як у звичайних дітей. Проте, наявність того або іншого дефекту (недоліку) не зумовлює маргінальність життєвого шляху людини в цілому. Втрата слуху на одне вухо або зору на одне око не обов'язково призводить до відхилення в розвитку, оскільки в цих випадках зберігається можливість сприймати звукові та зорові сигнали аналізаторами, які збереглися.

Визнання прав нетипової дитини, її інтересів, особливих потреб, організація всесторонньої допомоги в процесі її особового становлення, у виборі доступної професійної діяльності на сьогодні є одним з найважливіших соціальних завдань. Інтеграція і соціалізація таких дітей в суспільство, групи, колективи однолітків, що нормально розвиваються, і дорослих виступає головною соціальною метою і цінністю.

Метою статті є розгляд понять “інтеграція” та “соціальна інтеграція”.

Основний зміст. Розгляд різних підходів до тлумачення понять “інтеграція”, “соціальна інтеграція” необхідний для визначення спрямованості наших дослідницьких інтересів.

Процес наукового пізнання дійсності передбачає оперування наявними, вже виробленими поняттями, і формування нових. Понятійний апарат являє собою і знаряддя дослідження, і спосіб вираження його результатів. Без чіткої дефініції понять “інтеграція” та “соціальна інтеграція” усвідомлення їх суті, специфіки неможливе проведення грамотного соціологічного аналізу проблеми інтеграції в суспільство індивіда, у тому числі з обмеженими можливостями.

Процесом інтеграції (від лат. *integratio* – з’єднання, відновлення) є об’єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин і елементів системи на основі їх взаємозалежності та взаємодоповнюваності [1, с. 233]. Погляди на міру і механізм інтеграції соціальних систем зазнали складної еволюції.

Для філософів-утилітаристів (Т. Гоббс, Д. Локк) було характерним розглядати суспільство як агрегат автономних одиниць, що діють на основі довільних егоїстичних інтересів. М. Вебер, Е. Дюркгейм, В. Парето, Р. Парк встановили наявність інтеграції соціальної системи на базі загальних для всіх її членів цінностей і норм [2, с. 734]. Представники функціоналістської антропології (Б. Маліновський, К. Клакхон, А. Радкліфф-Браун) довели ідею соціальної інтеграції до уявлення про повну інтеграцію суспільства [3, с. 318].

Г. Спенсер в своїй соціологічній теорії трактує інтеграцію як перехід від простого до складного [4, с. 237], а Е. Гідденс як впорядковану взаємодію між індивідами, колективними утвореннями, засновану на стосунках відносної автономії і залежності між учасниками інтеракції [5, с. 76]. Впорядкованість, порядок як основу інтеграції розглядає Ч. Міллс, латентно вказуючи на важливість адміністративного ресурсу, соціального контролю у досягненні цілісності суспільства [6, с. 145]. З точки зору П. Сорокіна, основою інтеграції індивідів виступає міра їх схожості та характер цієї схожості [7, с. 144], а П. Бурдьє вважав, що “немає нічого більш універсального і об’єднуючого, ніж труднощі, які необхідно долати індивідам” [8, с. 374]. Як збірну категорію розглядає інтеграцію Д. Тернер. На його думку, інтеграція як поняття включає три складові: міра координації соціальних одиниць, міра їх символічної уніфікації і міра протистояння, конфлікту між ними. З урахуванням поліморфізму диференційованих соціальних одиниць можна говорити про іманентність проблем інтеграції процесу диференціації [9, с. 237]. Посилення диференціації “супроводжується удосконаленням процесу інтеграції”, що позитивно позначається на цілісності всієї соціальної системи. Згідно з Г. Зіммелем, інтеграція можлива лише завдяки реалізації практик спілкування, з урахуванням того, що суспільство означає просто взаємозв’язок тих, що спілкуються [10, с. 486].

Розгорнута соціологічна теорія, що описує процеси інтеграції індивіда в соціальну систему за допомогою інтерналізації загальноприйнятих соціальних норм, міститься в працях Т. Парсонса. Він в контексті чотирифункціональної парадигми розгляду соціальних систем вводить у науковий обіг поняття нормативної і ціннісної інтеграції,

доводить, що функція соціальної інтеграції забезпечується діяльністю соціалізованих підсистем [11, с. 15].

Згідно з поглядами Т. Парсонса, центральний фокус процесу соціальної інтеграції як органічної складової соціалізації полягає в інтерналізації культури того суспільства, де народився індивід, який “вбирає” в себе загальні цінності (аксиологічні патерни) в процесі спілкування зі “значущими іншими” [12, с. 474], або згідно з П. Бергером і Т. Лукманом, переймає їх від “іншого” [13, с. 32]. У результаті цього, дотримання загальнозначущих нормативних стандартів стає частиною мотиваційної структури індивіда, його потребою. Цей процес описує Дж.Г. Мід: “...індивід повинен ввести в свою індивідуальну свідомість соціальний процес у формі прийняття установки інших індивідів відносно нього і один до одного, а також прийняти їх установки відносно соціальної діяльності, а потім діяти у напрямі загального соціального процесу” [14, с. 225]. Отже, розвиток і життєдіяльність особи перш за все здійснюється в процесі спілкування індивіда з членами певної соціальної групи, в ході спільної діяльності, в процесі міжособової взаємодії. При цьому явище інтерперсональної взаємодії надається тоді, на думку П. Сорокіна, коли психічний стан або зовнішня поведінка (або їх сукупність) можуть розглядатися як функція існування і стану іншого (інших) індивіда [15, с. 12]. Явище взаємодії представляє певну систему, де в рамках процесу інтеракціонування існує тісний функціональний зв'язок між центрами взаємодії: поведінка або стан відбивається на поведінці або стані іншого, зміни одного (домінуючого в цей момент) індивіда визначають (часто латентно) зміни в поведінці або стані його контрагента. Звідси єдність, висока міра соціальної інтеграції можливі лише при встановленні між індивідами функціональних зв'язків, тобто відносин взаємодії.

Простір соціальної інтеграції сприяє розвитку комунікативної культури людини, надає можливість для свідомого і несвідомого вчення необхідним, адекватним і продуктивним практикам соціального інтеракціонування, за допомогою освоєних раніше соціальних ролей, і формує в індивіда таку соціальну поведінку, яка очікувана суспільством і зумовлена соціальним статусом, тобто соціальною позицією, пов'язаною з певними правами і обов'язками, культурними нормами. В цілому соціальна інтеграція зводиться, по-перше, до об'єднання людей на основі існування загальних цінностей і взаємозалежності, а по-друге, до виникнення міжособових зв'язків, практик взаємодії, взаємної адаптації між соціальними групами і інтегрованими індивідами. При цьому рівень інтеграції, з точки зору теорії солідарності Е. Дюркгейма, визначається мірою відчуття належності, що переживається індивідом, до соціальної групи або колективу на підставі норм, що розділяються, цінностей, переконань. Єдність цілей, підтримка позитивних соціальних відносин між людьми, а також стійкість соціалізаційних практик, взаємозв'язок елементів суспільства, посилення контролю за поведінкою індивідів

зумовлює однорідність і рівновагу соціальної системи, стабільність структури суспільства.

Висновки. Аналіз уявлень про підстави соціальної інтеграції, її специфіку дає змогу з'ясувати системність цього явища. У процесуальному контексті послідовність і успішність інтеграції індивіда визначає ряд чинників: онтогенетичний потенціал особи; власна активність індивіда; сім'я; середовище неформального спілкування; місцепроживання, географія регіону; соціокультурна дія; соціальне уявлення про обмежені можливості (інвалідності); економічний фактор. Ряд учених розглядає інтеграцію як процес побудови послідовного ланцюжка адекватних комунікативно-пізнавальних середовищ, через які проходить індивід. Завдяки комунікативно-пізнавальній діяльності, що реалізовується, здійснюється взаємна адаптація суспільства та індивіда один до одного. В цілому інтеграція – це процес, в ході якого не лише індивід прагне максимально адаптуватися до життя в суспільстві, “вжитися” в його структуру, але і вона, у свою чергу, робить необхідні кроки для того, щоб пристосуватися до особливостей конкретного індивіда на основі принципів толерантності, об'єктивності, соціальної справедливості – основних принципів мультикультуралізму.

Реалізація цих принципів відносно осіб з обмеженими можливостями певною мірою зумовлює успіх інтеграційних механізмів, ефективність процесу включення (інклюзії) в суспільство таких осіб.

Соціальна інтеграція осіб з особливими потребами сьогодні означає процес і результат надання їм прав і реальних можливостей участі в усіх видах і формах соціокультурного життя (включаючи освіту) в умовах, які компенсують відхилення у розвитку й обмеження можливостей. Інтеграція людини з особливими потребами не є самоціллю, а виступає, перш за все, можливістю, способом створення найбільш сприятливих умов для задоволення потреб людини з обмеженими можливостями.

Список використаної літератури

1. Энциклопедический социологический словарь / [под общ. ред. Г.В. Осипова]. – М. : ИСПИ РАН, 1995.
2. Park R. Assimilation / R. Park // Introduction to the Science of Sociology / [ed. by R. Park and E. Burgess]. – Chicago, L. : Chicago Univ. Press, 1969.
3. Седов Л.А. Концепции социальной интеграции / Л.А. Седов // Энциклопедический социологический словарь / [под общ. ред. Г.В. Осипова]. – М. : ИСПИ РАН, 1995.
4. Спенсер Г. Основные начала / Г. Спенсер. – СПб, 1898.
5. Giddens A. Central problems in social theory: Action, structure and contradiction in social analysis / A. Giddens. – London : Macmillan Press, 1979.
6. Миллс Ч. Высокая теория / Ч. Миллс // Американская социологическая мысль / [под ред. В.И. Добренкова]. – М. : Изд-во МУБиУ, 1996.
7. Сорокин П.А. Социальная аналитика. Анализ элементов взаимодействия / П.А. Сорокин // Теоретическая социология : антология : в 2 ч. : [пер. с англ., фр., нем., ит. ; сост. и общ. ред. С.П. Баньковской]. – М. : Университет, 2002. – Ч. 2.

8. Бурдые П. Опыт рефлексивной социологии / П. Бурдые // Теоретическая социология : антология : в 2 ч. : [пер. с англ., фр., нем., ит. ; сост. и общ. ред. С.П. Баньковской]. – М. : Университет, 2002. – Ч. 2.
9. Тернер Д. Аналитическое теоретизирование. Процессы интеграции / Д. Тернер // Теоретическая социология : антология : в 2 ч. : [пер. с англ., фр., нем., ит. ; сост. и общ. ред. С.П. Баньковской]. – М. : Университет, 2002. – Ч. 2.
10. Зиммель Г. Общение. Пример чистой, или формальной социологии / Г. Зиммель // Избранное. Созерцание жизни. – М. : Юрист, 1996. – Т. 2.
11. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс ; [пер. с англ. Л.А. Седова и А.Д. Ковалева ; под ред. М.С. Ковалевой]. – М. : Аспект Пресс, 1998.
12. Парсонс Т. Функциональная теория измерения // Американская социологическая мысль / Т. Парсонс ; [под ред. В.И. Добренкова]. – М. : Изд-во МУБиУ, 1996.
13. Бергер П. Социальное конструирование реальности / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 321 с.
14. Мид Дж. Г. Азия. Тексты / Американская социологическая мысль / Дж. Г. Мид ; [под ред. В.И. Добренкова]. – М. : Изд-во МУБиУ, 1996.
15. Сорокин П.А. Явление взаимодействия как коллективное единство / П.А. Сорокин // Система социологии : в 2 т. – М. : Наука, 1993. – Т. 2.

Позднякова-Кирбятьева Е.Г. Процесс социальной интеграции как органическая составляющая социализации

В статье рассматриваются различные подходы к толкованию понятий “интеграция”, “социальная интеграция”. Особое внимание обращено на проблему социальной интеграции, включение детей с ограниченными возможностями в многогранную жизнь общества, как одну из важнейших в ходе их социализации.

Ключевые слова: социализация, интеграция, социальная интеграция, дети с ограниченными возможностями.

Pozdniakova-Kyrbiatieva E. The Process of Social Integration as an Integral Part of Socialization

In the article the different going is examined near interpretation of concepts integration, social integration. The special attention is turned on the problem of social integration, including of children with the limited possibilities in many-sided life of society, as one of major during their socialization.

Key words: socialization, integration, social integration, children with the limited possibilities.

Надійшла в редакцію 15 жовтня 2011 року